

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарындағы оқу процесін ұйымдастыру әдістемесі мен әдістері

ЖАРИЯЛАНДЫ
14.11.2020СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/84747/>

Білім беру жүйелерінің жаһандануының қазіргі кезеңінде және әдістемелерді дамытуда университеттердің форматтары мен білім беру және білім беру жетістіктері бойынша әлемдік рейтингте жетекші орындарды иеленетін университеттерге жақын жаңа типологиясы қажет. Әлемнің жетекші университеттері оқытудың жоғары деңгейін, ғылыми нәтижелерді өндіріске, менеджмент, мәдениет және бұқаралық коммуникация саласында енгізуді қамтамасыз етеді. Ашық қоғам үшін саяси және әлеуметтік қатынастардың нормасы және даму мен өзгеру процесінің атрибуты — бұл мемлекеттің барлық жүйелері мен құрылымдарының өзара әрекеттесуіндегі жүйелілік пен оңтайландыру, ал университет — жоғары білім берудің инновациялық дамуының негізгі бағыттары және қоғамның әлеуметтік-мәдени өміріндегі рөлі айқындалған маңызды қоғамдық институт. Терең саяси және әлеуметтік өзгерістер кезеңін бастан өткеріп жатқан қоғам нарықтық экономикаға, демократиялық нормалар мен қатынастарға көшуде, мемлекет дамуы мен әлеуметтік дифференциациясы, әлеуметтік институттардың қалыптасуы және әлеуметтік айырмашылықтардың тереңдеуі жүреді. Саяси және әлеуметтік қайта құру кезеңдері — бұл мемлекеттік және әлеуметтік институттар жүйесіндегі өршу кезеңдері. Ескі саяси-әлеуметтік институттардың күйреуі, жаңаларының құрылуы, олардың бір-бірін жоққа шығаратын түрлерінің уақытша қатар өмір сүру кезеңдері, осының бәрі өтпелі кезеңнің мәнін құрайды.

XX — XXI ғасырдың басындағы білім философиясы әртүрлі білім беру ұғымдарының қарама-қайшылығымен ерекшеленеді. Гуманитарлық ғылымдар мен технократтар арасындағы пікірталас бастапқыда ғылымды адамзаттың әлеуметтік және тарихи құтқару құралы ретінде қарастыратын жоғары және аңғалдық оптимизмге ие болды. XX ғасырдың 80-90 жылдарының басындағы пікірталастың басты нәтижесі — оқу жоспарларын гуманитарлық бағытқа бейімдеген бірқатар еуропалық және американдық университеттерден үлгі алу туралы шешіммен байланысты болды. Алайда, бұл жобаны іске асыру барысында ол негізінен жүзеге аспады немесе абсурдтық деңгейге жеткізілді

және жаратылыстану білім блогы үшін қайғылы салдары болды (негізінен екі пән — заңтану және экономика үшін басым) / 1 /.

Алайда, гуманитарлық білім беру мәртебесінің қазіргі төмендеуіне ХХІ ғасырдың басына тән пайдалылық принципін прагматикалық өзектендіру мәселесі әсерін тигізген еді. Мұның бәрі білім беру процесінің гуманитарлық және жаратылыстану-ғылыми компоненттері арасындағы алшақтыққа деген ұмтылыстың орын алуын көрсетеді. Қоғамды модернизациялау процесінде жоғары білім беру жүйесі көп жағдайда шешуші рөл атқарады. Университеттің классикалық білім беруі тек өзінің негізгі сипатымен және жүйелілігімен ғана емес, сонымен бірге тұтастығымен де ерекшеленетінін ұмытпаған жөн; білім беру үдерісіндегі табиғи — ғылыми және гуманитарлық принциптер.

Қазіргі заманғы университет холдингтің бір түрі ретінде сипатталады, онда көптеген білім беру, ғылыми құрылымдар экономиканың нақты секторымен, халықаралық ғылыми және білім беру орталықтарымен, зертханалармен, сонымен бірге студенттерге нақты бәсекеге қабілеттілікті едәуір арттыратын дағдылар мен білімдер беріледі, ең заманауи білім беру жүйесінен бөлек, қосымша білім беруге арналған дамып келе жатқан өндірістермен жан-жақты байланысқа да мән беріледі. Мемлекеттің ұлттық индустрияны дамытудың негізгі бағытында алға жылжуы жоғары білім беру жүйесінің өзгеруін анықтайды және технологиялық тиімділік гуманизация жүйесін ұтымды түрде алмастырады. Соңғы уақытта гуманитарлық білімнің орны мен рөлі туралы түрлі пікірлер туындауда, ол шындықты сыни тұрғыдан түсінуге мүмкіндік береді және ғылыми зерттеулерге деген талғамды тудырады. Жаратылыстану факультеттерінің бәсекелестігін сезіне отырып, туындаған мәселенің бір шешімі ретінде басқа гуманитарлық және әлеуметтік пәндермен жақындасу және пәнаралық білім беру жобаларын құруға мән беруді қарастыра аламыз. Заманауи білім беру бағдарламаларының мақсаты — кәсіби жетістіктерге тұрақты мотивацияны қалыптастыру, тәуелсіздікке және кәсіптік тұлғалық дамуға бағдар құру, адекватты өзін-өзі бағалауды және кәсіби өзін-өзі жүзеге асырудың жоғары қарқынын қалыптастыру, тәуелсіз бақылау дағдыларын алу.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесі құзыреттілік моделіне формальды түрде көшті, бірақ қабылданған жаңа стандарттардың қаншалықты дәрежеде мағыналы сіңірілгендігі толық түсініксіз. Құзыреттіліктерді қалыптастыру оқытудың мақсаты болып табылады, білім, білік және дағдылардың үштігін біріктіреді. Жалпы мәдени құзыреттіліктер оқушыны тәжірибеден пайда алуға, алуан түрлі ақпарат іздеуге, өткен және қазіргі оқиғалардың өзара байланысын ұйымдастыруға, пікірталас жүргізуге, өз пікірін қорғауға, жауапкершілікке, өз бетінше жаңа шешімдер табуға, өз үлесін қосуға және ынтымақтастыққа үйретуге арналады. Көрсетілген қағидаларды жүзеге асыруда барлық университеттердің оқу бағдарламаларында орналасқан гуманитарлық ғылымдардың — тарих, әлеуметтану, саясаттану т.б рөлі ерекше. ХХІ ғасырдағы

гуманитарлық дамудың анықтаушы ерекшелігі — әлеуметтік пәндердің теориялық модельдері мен зерттеу әдістеріне жүгіну болды. Тарих тұжырымдамасы қазіргі кезде әлеуметтік-гуманитарлық білімді қайта құрумен байланысты әдістемелік дағдарысты бастан кешуде. Тарихи зерттеулерге жаңа тұжырымдамалық көзқарастар қазіргі әлеуметтік ғылымдарда (әлеуметтану, психология, антропология) қалыптасқан микроаналитикалық тәсілдерге негізделген әлеуметтік шындықты зерттеу арқылы мүмкін болады / 2 /.

XX ғасырдың аяғы — XXI ғасырдың басында қазіргі әлемді шарлаған жаһандану процестері — әртүрлі салдарға, соның ішінде әлеуметтік-гуманитарлық білім саласындағы өзгерістерге әкелді. Әлемдік, трансұлттық, трансцивилизациялық, дүниежүзілік тарихтың заманауи нұсқаларын қалыптастыратын жаңа макротарихи модельдер жасалды. Тарихи білім — бұл ашық қоғамда «басқа» туралы идеяларды қалыптастырудың факторларының бірі. Осыған байланысты мәдениеттер мен өркениеттер диалогы мәселесін өзінің тарихи өлшемінде дамыту және заманауи теориялық көзқарастар негізінде салыстырмалы тарихи зерттеулерді күшейту өте өзекті және маңызды міндетке айналуда. Осы мәселелердің барлығын еңсеру, мәдени дәстүрлерді ескере отырып, тарихи тәжірибенің шексіз алуан түрлілігіне заманауи көзқарас іздеу — осының бәрі ғылыми зерттеулерде де, білім беру практикасында да жаңа стратегияларды жасауға серпін береді. Болон процесінің құжаттары университеттердің автономиясы мен академиялық еркіндігінің қажеттілігі мен білім беру саласының қоғам алдындағы жауапкершілігін атап көрсетеді. Болон Хартиясында: «Қазіргі әлемнің талаптарына сай болу үшін университет өзінің ғылыми-зерттеу және оқытушылық қызметінде моральдық және ғылыми тәуелсіздікке ие болуы керек және бұл өте маңызды, өйткені университеттердің тәуелсіздігі мен автономиясы жоғары білім беру жүйесі мен ғылыми зерттеулерге сенімділік береді қоғамның өзгеріп отырған қажеттіліктеріне, сұраныстарына және ғылыми білімді дамыту қажеттілігіне үздіксіз бейімделетін болады» деп көрсетілген.

Заманауи жағдайда гуманитарлық білімнің рөлі міндетті түрде артуы керек, бұл модернизация үдерістерін нығайтудың сенімді тірегі бола алады. Тарихи сана — гуманитарлық білімді құрудың басты нәтижелерінің бірі. Бұл әлеуметтік өмірдегі, тарихи жадыдағы және ұлттық бірегейліктегі ең маңызды фактор. Сондықтан оның әлеуметтік және идеологиялық функциялары сұранысқа ие болуы керек. Түлектердің біліктілігінің еуропалық шеңбері білім берудегі белсенділікке негізделген, бұл білім, білік және дағдылардың көпфункционалды жүйесі — студенттердің құзыреттілігі сияқты соңғы, прагматикалық нәтижеге бағытталған. Білім берудегі құзыреттілік тәсіл дамудың басқа векторын белгілейді, сонымен бірге жоғары білім жүйесін жетілдірудің тарихи шартталған қажеттілігін шешуге тырысады.

Білім беру үдерісінде жаратылыстану-ғылыми және гуманитарлық қағидалар

арасында ортақ пікірге келу технологиясы қиын және күрделі болып отыр. Сондықтан бірнеше тәртіптік бағыттарда — институционалдық — социологиялық, әлеуметтік — психологиялық, тарихи — мәдени, халықаралық қатынастар теориясы бойынша даму қажет. Білім беру процесінің тұтастығы мәселесін қазіргі ғалымдар әр түрлі әдістемелік тәсілдер негізінде қарастырады. Олардың бірі жүйелілікті, тұтынушылық нарықтың жұмыс істеуін және халықаралық білім беру саласына интеграциялауды бағалауға негізделген. Бүгінгі таңда мемлекет дамуының маңызды элементі — бұл ақпарат пен интеллектуалды процестерді оңтайландыратын білімнің, ғылым мен мәдениеттің сапасы мен деңгейі.

Инновацияларға онша жауап бермейтін білім беру жүйесінің жаңа қиындықтарына бейімделуі өте маңызды. Заманауи білім беру жүйесін «екі жағынан» құру керек: әлемдік тенденцияларды ескере отырып және ұлттық тәжірибеге сүйену арқылы. Білім беру жүйесіндегі мәселелерді реттеу мен шешу проблемаларындағы кәсіби шеберлік терең жалпы гуманитарлық және практикалық мәнге ие. Білім — адам өмірін тұрақтандыратын және жақсартатын фактор. Оқытудың функционалдық, гносеологиялық маңызы білім беру қызметтері саласында (студенттер, ата-аналар, тапсырыс берушілер ұйымдары, бизнес құрылымдар, қоғамдық ұйымдар) жүйелі түрде жүргізілетін дамыған шет елдерде бұрыннан жүзеге асырылып келеді. Ұсынылған синтезді сәтті жүзеге асыруға болатын негізгі идеялардың арасында ізгілендіру және гуманитарлық білім беру туралы ілім керек. XX ғасырдағы ғаламдық технократизм гуманитарлық білімнің нарықта сұранысқа ие болмауына немесе аз ақылы болуына алып келді. Соған қарамастан, гуманитарлық ғылымдар өз маңыздылығына ие болуда, сондықтан ЮНЕСКО ұсынған іргелі білім беруді дамыту тұжырымдамасы білім беруді ізгілендіруге негізделген болатын. / 3 /

Әрине, білім беруді іргелендіру үдерісінің негізгі міндеттері ретінде мыналар танылды: 1) жалпы гуманитарлық пәндер циклын енгізу; 2) интегралды пәнаралық курстар құру; 3) іргелі білімнің сөзсіз басымдылығымен іргелі және кәсіптік оқыту арасындағы қайшылықтарды жою.

Гуманистік білім берудің қазіргі тұжырымдамасы ғылым негіздерін ғана емес, мәдениеттің негізгі элементтерін де меңгеруді көздейтінін ескеру қажет. Үшінші мыңжылдықтағы ғылымның, әсіресе гуманитарлық ғылымдардың алдында адамның алуан түрлі танымдық талпыныстарын синтездеу міндеті тұр. Жаһандану жағдайындағы білім беру процестерінің әмбебап сипаты жоққа шығарылмайды, керісінше жоғары білім берудің ұлттық моделінің сараланған, күрделі, алуан түрлі және жаңа даму деңгейлерін анықтауға ықпал етеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Историческая наука и образование в условиях современных вызовов: Материалы международной научно-практической конференции. Казань, 2012.
2. Дмитриев А.В. Конфликтология. М., 2001.
3. URL: http://www.e-joe.ru/sod/99/4_99/sti80.html

Майданали Зере, т.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Қазақстан кафедрасы

Жақсылықова А. С. әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Тарих, археология және этнология факультетінің 2-курс магистранты

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.